

UWARUNKOWANIA DUCHOWE I TURYSTYCZNE A SOCJALIZACJA PIELGRZYMÓW

Zjawisko socjalizacji jest złożone i różnie definiowane, gdy o nim mówimy, odnosi się ono do określonego obszaru rzeczywistości społecznej. Socjalizacja jako pewien stan rzeczy nie jest czymś bezpośrednio uchwytnym dzięki ludzkim zmysłom ani czymś namacalnym niczym jakiś przedmiot. Można ją ujmować pojęciowo jako proces powstawania i rozwoju osobowości zachodzący we wzajemnej zależności ze społecznie przekazywanym środowiskiem socjalnym i materialnym. Chodzi głównie o to, w jaki sposób człowiek staje się podmiotem zdolnym do społecznego działania i funkcjonowania w społeczeństwie. Socjalizację obserwuje się we wszystkich środowiskach, warunki procesu socjalizacji mogą być również dostrzegane w miejscach świętych, szczególnie w dobie sekularyzowanego świata. Zjawisko to wydaje się nader interesujące. Jeżeli socjalizacja oznacza ogół społecznych wpływów na rozwój osobowości człowieka, to również społeczny wpływ sanktuarium, jako wartości sacrum, może mieć niebagatelny wpływ na postępowanie człowieka¹. Pielgrzymi i turyści docierają do sanktuariów kierując się określonymi motywami. Ich osobowość wzbogaca się i dotyczy to zarówno pielgrzymów jak i turystów. Powinni mieć to na względzie nie tylko gospodarze miejsc świętych, ale również organizatorzy wyjazdów turystycznych i pielgrzymkowych, szczególnie ci, którym zależy na prawidłowym kształtowaniu wartości wśród młodzieży i dzieci.

Jednym z miejsc, które doskonale nadaje się do kształtowania osobowości, jest Sanktuarium Maryjne w Licheniu. Ze wszystkich regionów kraju jest tu stosunkowo blisko. Miejsce stało się ponadregionalnym centrum religijnym, znanym już nie tylko w Polsce, ale na całym świecie. Swoją sławę zawdzięcza nie tylko kultowi maryjnemu i wielu doznany w tym miejscu łaskom, ale też (co przyciąga niektórych turystów), wielkiemu rozmachowi architektonicznemu, za sprawą imponującej świątyni. Bazylika Licheńska jest największym kościołem w Polsce.

¹ K.J. Tillmann (1996) *Teorie socjalizacji. Społeczność, instytucja, upodmiotowienie*. Warszawa, s. 5-7.

Co zatem składa się na fenomen pielgrzymowania do tego miejsca, jacy ludzie tu przybywają, z jakimi intencjami, skąd pochodzą, jaki jest ich profil i kierunki socjalizacji w zmieniającej się bardzo szybko rzeczywistości gospodarczej, politycznej i społecznej naszego kraju? Publikacja ta jest próbą odpowiedzi na te pytania. W badaniach posłużono się metodą wywiadu przy użyciu kwestionariusza ankiety, a także zastosowano badania jakościowe w postaci obserwacji uczestniczącej.

Nieustannie trwają dociekania badaczy nad precyzyjnym ujęciem i zdefiniowaniem osób odwiedzających miejsca święte. Jak dotąd nie doczekano się jednak rozstrzygającego wyjaśnienia zależności pomiędzy pielgrzymowaniem a uprawianiem turystyki. Również w tym opracowaniu dla ogólnego określenia osób odwiedzających sanktuarium w Licheniu używa się określenia pielgrzym, zdając sobie jednocześnie sprawę, że wśród odwiedzających są zarówno pielgrzymi jak i turyści, zatem osoby pielgrzymujące oraz uprawiające turystykę. W kolejnym rozdziale problemy definicyjne zostaną pokrótce omówione.

Problematyka terminologiczna pielgrzymowania

Jak zauważa M. Eliade są dwie formy „bycia w świecie”, jest to *sacrum* i *profanum*. Zarówno święte jak i świeckie stanowią dwie formy „funkcjonowania w świecie” Człowiek może być traktowany jako *homo religious*, czyli istota religijna, dla której wszystko co go otacza, ale też wszystko czym on jest staje się numinotyczne, nic co ludzkie nie da się z tym porównać, gdyż wszystko jest dziełem Boga². W każdej sytuacji życia na dwóch przeciwległych biegunach osi znajdują się *sacrum* i *profanum*, pomiędzy którymi leżą możliwe kombinacje tych dwóch skrajnych pojęć. W ruchu pielgrzymkowym oraz w uprawianiu turystyki dostrzega się istotne relacje i przenikanie się pojęć. Nie da się wyraźnie oddzielić pielgrzymowania od turystyki. Dla ich zdefiniowania wprowadzono termin turystyka religijna. Oś pomiędzy pielgrzymowaniem a uprawianiem turystyki symbolizuje różnorodność i zmienność motywów podróżowania, które mogą przechodzić od pielgrzymki do podróży turystycznej i odwrotnie. Brak wyraźnej granicy różniącej te dwie formy aktywności powoduje, że wspomniane relacje mogą zachodzić bez świadomego określenia się jako pielgrzym bądź turysta. Zatem można stwierdzić, iż zjawisko podróżowania do miejsc świętych ilustrują trzy formy podróży.

Pierwszą z nich stanowi pielgrzymowanie polegające na udawaniu się do miejsc świętych z pobudek czysto lub niemal wyłącznie duchowych, religijnych. Podejmują je to osoby, które żyją przede wszystkim życiem wewnętrznym w relacji z Bogiem i całą sferą *sacrum*. Drugą formą jest turystyka reli-

2 M. Eliade (1996) *Sacrum i profanum*. Warszawa, s. 6-10.

gijna, polegająca na wyjazdach do miejsc świętych z nastawieniem poznawczym, krajoznawczym. Dodatkowym motywem, często uzupełniającym, jest motyw duchowy. Stopień zaangażowania duchowego w każdej z tych dwóch form może być zróżnicowany w zależności od stopnia pobożności, osobistych relacji z Bogiem, motywacji i wielu innych czynników. Trzecią formą podróży do miejsc świętych jest turystyka, która ma postać turystyki kulturowej, należy dodać w wąskim rozumieniu tego pojęcia. Wyjazdy te realizują osoby nie mające nastawienia religijnego, są to niewierzący, agnostycy, a czasami osoby poznające inne, obce sobie religie, traktując je jako sferę właśnie kulturową, a nie sferę ducha. Takie traktowanie zależności pielgrzymowania i turystyki, oparte na motywacji pozwala w miarę precyzyjnie określić profil osób przybywających do sanktuariów i miejsc świętych³.

Sanktuarium w Licheniu – zarys historii i kultu

Sanktuarium licheńskie należy obecnie do najważniejszych miejsc na pielgrzymkowej mapie Polski, jest również znane poza jej granicami. Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski, którym opiekują się księża Marianie, swoimi korzeniami sięga 1813 roku. Wówczas wojska napoleońskie poniosły klęskę pod Lipskiem. Zwycięstwo odniosły Prusy, Austria i Rosja, czyli trzech zaborcy Polski. Wśród walczących było wielu Polaków, którzy w działaniach Napoleona upatrywali zwycięstwa Polski. Jednym z żołnierzy był Tomasz Kłossowski, który ciężko ranny na polu bitwy żarliwie modlił się do Matki Bożej. Ujrzał Najświętszą Maryję Pannę kroczącą po poboju, z bólem na twarzy, z Białym Orłem na piersiach oraz symbolami Męki Pańskiej na płaszczu. Schylając się nad rannym Maryja zapewniła go, że wyzdrowieje oraz wyraziła życzenie, aby w drodze powrotnej do kraju odszukał Jej wizerunek i przyniósł go w swoje rodzinne strony. Po wyzdrowieniu gorliwość Tomasza Kłossowskiego przejawiała się między innymi w pielgrzymowaniu, odwiedził wiele miejsc kultu, szukał obrazu, który mógł mu przypominać Matkę Bożą o bolesnym obliczu. Podczas powrotu z jednej z pielgrzymek do Częstochowy zauważył we wsi Ligota modlących się pątników przy kapliczce zawieszanej na drzewie. Zbliżając się do wizerunku namalowanego olejnymi farbami na modrzewiowym drzewie zauważył, że jest to oblicze Maryi, jakiego poszukiwał. Od momentu objawienia minęły aż 23 lata, za zgodą właściciela terenu zabrał obrazek i zawiesił w kapliczce w lesie grąblińskim nieopodal Lichenia. Cztery lata później, w 1848 roku, Tomasz Kłossowski zmarł. W latach 1850-1852 Matka Boża ukazywała się w grąblińskim lesie Mikołajowi Sikatce, którego wybrała na swego posłańca. Ubolewała nad ludzkimi grze-

3 P. Różycki (2009) *Turystyka religijna i pielgrzymkowa* [w:] K. Buczkowska, A.M. von Rohrscheidt (red.) *Współczesne formy turystyki kulturowej*. Poznań, s. 157-174.

chami, wzywała do nawrócenia, przepowiadała dni klęski i chwały dla narodu polskiego. Jednak dopiero w roku 1852 szerząca się w Europie i dziesiątkująca ludność epidemia cholery przypomniła ludziom o przestrożach wypowiedzianych przez Mikołaja, któremu początkowo nie dawano wiary. Liczne uzdrowienia i pielgrzymki do kapliczki Matki Bożej zawieszanej na drzewie w lesie grąblińskim spowodowały wzrost zainteresowania władz kościelnych. Postanowiono przenieść już uznany za cudowny wizerunek do kościoła Matki Bożej Częstochowskiej w Licheniu, miało to miejsce 29.09.1852 roku. Wkrótce po tym uroczystym ingresie obrazu Matki Bożej zaraza ustala, a ludzie postanowili zbudować nowy kościół w Licheniu⁴.

Cudowny Obraz Matki Bożej Licheńskiej Bolesnej Królowej Polski znajdował się w konsekrowanym w 1857 roku kościele pod wezwaniem św. Doroty. Kult Matki Bożej Licheńskiej rozszerzał się stopniowo po całej Polsce. Ważnym wydarzeniem, szczególnie w życiu Prymasa Stefana Wyszyńskiego, była jego wizyta jeszcze jako alumna seminarium w roku 1921, kiedy to za sprawą Matki Bożej Licheńskiej został cudownie uzdrowiony. W czasie II wojny światowej cudowny obraz wyniesiono z kościoła i ukryto chroniąc go przed zbezczeszczeniem. W 1945 roku powrócił na swoje miejsce w kościele św. Doroty. Od 1949 roku opiekę nad Sanktuarium Licheńskim sprawują księża Marianie. Ważną datą w historii tego świętego miejsca był rok 1965, kiedy papież Paweł VI wydał dekret, w którym publicznie uznał łaskami słynący obraz Matki Bożej Licheńskiej za cudowny i polecił ukoronować go koroną papieską. W dniu 15 sierpnia 1967 roku do sanktuarium ściągnęły tłumy pielgrzymów. Na tę uroczystość przybyło 100 tysięcy wiernych. Prymas Polski Stefan Wyszyński w asyście Episkopatu dokonał aktu koronacji Cudownego Wizerunku Matki Bożej Licheńskiej. Był to kolejny moment przełomowy, który przyczynił się do rozwoju kultu⁵. Od roku 1966, kiedy ks. Eugeniusz Makulski założył Księgę Łask, nieustannie w niej przybywa wpisów. Idąc za wskazówkami wizjonera Mikołaja Sikatki, który powiedział, iż Matka Boża przekazała mu między innymi następującą informację: „Prędzej czy później będzie budowany na tym miejscu wspaniały kościół ku mej czci”, podjęto decyzję o wybudowaniu kościoła na miarę Trzeciego Tysiąclecia. W 1993 roku w Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księża Marianów zaakceptowano projekt bazyliki autorstwa Barbary Bieleckiej. Kamień węgielny wmurował Prymas Polski Józef Glemp w 1995 roku. Najważniejszym duchowym momentem budowy bazyliki była wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w dniu 7 czerwca 1999 roku. W 2000 roku episkopat Polski uznał świątynię licheńską za wotum całego Kościoła na Wielki Jubileusz Narodzenia Chrystusa. W noc Bożego Narodzenia 2000 roku po raz pierwszy sprawowano mszę świętą

4 *Sanktuarium Maryjne w Licheniu – przewodnik i plan sanktuarium* (2008), s. 3-27.

5 *Op. cit.*, s. 19-41.

w górnej bazylice. W 2005 roku kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przyznała licheńskiej świątyni tytuł bazyliki mniejszej. W 2006 roku przeniesiono cudowny obraz z kościoła św. Doroty do bazyliki, gdzie odbiera należną cześć⁶. W 2007 roku odbyła się uroczystość beatyfikacyjna Ojca Stanisława Paczyńskiego, założyciela Zgromadzenia Księży Marianów. To kolejne wydarzenie, które sprawiło, iż do sanktuarium zaczęli przybywać nowi pielgrzymi.

Infrastruktura na obszarze sanktuarium

Pielgrzymi przybywający do sanktuarium zaspakajają swoje duchowe potrzeby nie tylko przed cudownym obrazem. Na terenie sanktuarium znajduje się wiele miejsc, które przyciągają swą symboliką, przywołują ważne wydarzenia historyczne związane z powstawaniem sanktuarium, ale również mówiące o znaczeniu sacrum. Rozległość terenu, znakomita architektoniczna perspektywa oraz monumentalna budowla bazyliki podkreślają istnienie sacrum i głębokiej świętości właśnie na tym miejscu. Dla wielu przybywających ważnym miejscem jest również położony nieopodal Lichenia Las Grąbliński, w którym również znajdują się obiekty i miejsca związane z objawieniami. Nie bez znaczenia dla współczesnych pielgrzymów i turystów jest dobrze rozwinięta infrastruktura pielgrzymkowa i turystyczna. Jest to przykład przemyślanego zagospodarowania terenu, który umożliwia przybywającym, głównie jednak pątnikom, lepsze przeżycie wizyty i głębsze refleksje nad wartością pielgrzymowania właśnie do tego miejsca.

Obecnie centralnym miejscem koncentracji ruchu pielgrzymkowego w Licheniu jest bazylika z cudownym obrazem Matki Bożej. Ponadto nawiedzane są takie miejsca jak Golgota, kościół św. Doroty, kościół Matki Bożej Częstochowskiej, źródło z cudowną wodą i mnóstwo kaplic rozsianych na stosunkowo dużym obszarze. Właśnie ta rozległość terenu jest w przypadku tego sanktuarium szczególnie cenna, odległości, które muszą pokonać pielgrzymi pozwalają na zwolnienie tempa pielgrzymowania, często organizowanych wyjazdów z bardzo bogatym programem. Teren ten sprzyja również kontemplacji, rozważaniom, zastanowieniu się nad sensem życia i tym co dla człowieka najważniejsze. Zazwyczaj górskie sanktuaria mają tego typu walory, natomiast w Licheniu teren równinny, ale otoczony lasami z wyniosłą bazyliką sprzyja niewątpliwie uduchowieniu. Nie ma zbyt wielu innych „atrakcji”, które powodowałyby rozproszenie uwagi i odciągały od zasadniczej istoty sacrum. Alejki wokół sanktuarium zachęcają do spacerów i zadumy o różnych porach dnia. Przepiękna panorama okolicy z jeziorami, lasami i szachownicą pól rozciąga się z tarasu Modlitewnej Wieży Europy.

⁶ *Licheńska Bazylika. Zakład Gospodarczy Dom Pielgrzyma* (2009) Licheń, s. 15-20.

Oprócz oczywistych walorów duchowych na uwagę zasługuje niespotykanych rozmiarów bazylika, słynąca z wielu rekordów i ciekawostek. Do bazyliki prowadzą 33 stopnie, które symbolizują 33 lata życia Chrystusa. 52 drzwi przypominają liczbę tygodni w roku, zaś 365 okien liczbę dni. Sklepienie opiera się na 12 filarach, które odpowiadają dwunastu Apostołom. Cztery kolumny wspierające kopułę to symbol czterech Ewangelistów. Bazylika może pomieścić aż 15 tys. wiernych. Wyposażenie wnętrza nawiązuje również do historii Polski. Obiekt jest największym kościołem w Polsce, ósmym w Europie i dwunastym na świecie. Cała symbolika bazyliki odwołuje się do symboliki złotego, falującego łańcucha zboża, który można dostrzec w wielu elementach budowli⁷

W cały kompleks sanktuaryjny znakomicie wpisuje się infrastruktura noclegowa i gastronomiczna. Jest to przykład bardzo dobrego rozmieszczenia tego typu obiektów. Domy Pielgrzyma „Arka” oraz „Betania” nie kontrastują z obiektami religijnymi, są usunięte nieco na ubocze, a jednocześnie jest z nich bardzo blisko do bazyliki. Łącznie dysponują ponad 1200 miejscami noclegowymi. W pobliżu domu pielgrzyma „Arka” znajduje się plac zabaw dla dzieci. Podobnie jest z rozmieszczeniem parkingów oraz całym zapleczem infrastruktury turystycznej i pielgrzymkowej. Jak wspomniano, cały kompleks pielgrzymkowy sprzyja przede wszystkim uduchowieniu, ale również wypoczynkowi i relaksowi. W Licheniu działa także Licheńskie Centrum Pomocy Rodzinie i Osobom Uzależnionym, które pomaga wychodzić z uzależnień oraz przeciwdziała przemocy, a także różnym zjawiskom patologicznym takim jak narkomania i alkoholizm. W sanktuarium odbywają się liczne rekolekcje, między innymi dla małżeństw, dla małżeństw niesakramentalnych, dla narzeczonych, dla małżeństw, które nie mogą mieć dzieci lub dla tych, którzy stracili dziecko w wyniku poronienia. Spotykają się na rekolekcjach również osoby pogrążone w żałobie, żyjące z doświadczeniem aborcji, cierpiący na nieuleczalne choroby. Są również prowadzone nauki rekolekcyjne dla osób wypalonych duchowo lub zawodowo oraz dla żyjących z jakimś problemem uzależnienia. Zatem pielgrzymując do Lichenia można skorzystać z wielu dodatkowych cennych porad, zarówno tych bardzo praktycznych jak i tych duchowych.

Potrzeby i motywy turystyczne

Dla wyjaśnienia przyczyn podejmowania aktywności pielgrzymkowej bądź turystycznej należy odwołać się do teoretycznych koncepcji motywacji. R. Winiarski i J. Zdebski uważają za najbardziej przydatne: teorię

⁷ A. Wolna-Samulak (2011) *Sanktuaria Maryjne w Polsce jako cel turystyki pielgrzymkowej. Studium na przykładzie Sanktuarium w Licheniu Starym i Gietrzwałdzie* [w:] Z. Kroplewski, A. Panasiuk (red.) *Turystyka religijna. Atrakcje turystyki religijnej*. Szczecin, s. 388.

rozwoju oraz teorię panowania nad sobą i środowiskiem. Według tych koncepcji człowiek posiada biologiczną skłonność do panowania nad środowiskiem naturalnym. U jej podstaw leży dążność do zaspokojenia ciekawości i potrzeb eksploracyjnych. Dzięki niej człowiek uczy się oraz uzyskuje pozytywne doznania emocjonalne. Ludzie różnią się potrzebami eksploracyjnymi, także w obszarze bardzo różnych form turystyki oraz pielgrzymowania. Różnicują je cechy indywidualne takie jak: poziom lęku, introwersja lub ekstrawersja, płeć, wiek i wykształcenie⁸. Szczególnie płeć, jak zauważają niektórzy badacze, jest czynnikiem różnicującym aktywność pielgrzymkową.

Inną drogą wyjaśniającą przyczyny aktywności turystycznej, w tym częściowo religijnej, jest odwołanie się do koncepcji potrzeb. W teorii szczególne uznanie znalazła koncepcja potrzeb A. Masłowa. Na niej opierało się wielu autorów. Niemal wszyscy zgodnie twierdzą, iż genezy aktywności turystycznej należy dopatrywać się we wrodzonych skłonnościach człowieka do eksploracji i podporządkowania sobie środowiska przyrodniczego. Tak było raczej w przeszłości, bowiem współczesny świat społeczeństw ponowoczesnych ma do zaoferowania niejako „cywilizacyjny pakiet”, standard polegający na przemyśle turystycznym, stwarzającym szereg pokus dla przyciągnięcia klienta. Ogromny przemysł promocji i reklamy wyzwala również chęć naśladownictwa i uczestniczenia w wielu sztucznie wykreowanych atrakcjach⁹. Samo pielgrzymowanie wynika bardziej z głębokiej wiary, mowa tu o pielgrzymowaniu z nastawieniem przede wszystkim duchowym. Dla człowieka religijnego to, co jawi się jako nadnaturalne, jest nierozdzielnie związane z tym co naturalne. Zwyczajne spojrzenie na nieboskłon może wyzwalać przeżycia religijne¹⁰. Chęć spotkania z sacrum, takim namacalnym, nie tylko w znaczeniu fizycznym, ale i duchowym, popycha człowieka do udania się do sanktuarium lub innego miejsca, gdzie człowiek odczuwa, iż znajduje się bliżej Boga.

Motywacje i potrzeby pielgrzymów odwiedzających Licheń

Badania prowadzone na terenie sanktuarium dotyczyły motywacji osób przybywających do Lichenia. Zostały przeprowadzone na losowo dobranej grupie stu osób, które przebywały na terenie kompleksu sanktuarijnego. Zdecydowana większość badanych (58%) uważa, że przybyła do Lichenia w celach religijnych i turystycznych jednocześnie, zatem interesują ich zarówno sprawy duchowe jak i typowe turystyczne atrakcje. Taką kulturową i architektoniczną atrakcją może być bazylika wraz z całym kompleksem

8 R. Winiarski, J. Zdebski (2008) *Psychologia turystyki*. Warszawa, s. 53.

9 *Op. cit.*, s. 53.

10 M. Eliade, *op. cit.*, s. 96.

miejsce kultu religijnego o znaczeniu kulturowym. Sprawy wyłącznie duchowe, prowadzące się do modlitwy, kontemplacji i przemyśleń, są celem przyjazdu do Lichenia dla niemal 1/3 badanych (30%). Cele wyłącznie turystyczne związane z poznawaniem dóbr kultury przyświecają 12% odwiedzających.

Pielgrzymi przybywają z intencjami modlitwy dziękczynnej, błagalnej bądź ekspiacyjnej. Najwięcej (94%) przybywa, by podziękować Matce Bożej za łaski, z intencją modlitwy błagalnej przybywa 86% wiernych, o wybaczenie win prosi 70% przybywających do sanktuarium. Kontemplację, przemyślenia, zastanowienie się nad własnym życiem realizuje w Licheniu 64% badanych. Jednak aż 88% osób nawiedzających sanktuarium twierdzi, że w większym lub mniejszym stopniu zwiedza atrakcje turystyczne i zabytki rozlokowane na całym terenie licheńskiego sanktuarium. Nawet poznanie nowych ludzi podczas wyjazdu jest istotnym celem dla 24% odwiedzających. Znakomita lokalizacja wśród pięknej przyrody sprawia, że dla 80% osób obcowanie z naturą stanowi istotną atrakcję, na ten aspekt lokalizacji miejsca świętego zwracano już wcześniej uwagę. 62% twierdzi, że pobyt na terenie kompleksu licheńskiego jest dobrą okazją do wypoczynku i rekreacji. Na poprawę stanu zdrowia w związku z wizytą nastawiało się 58% osób, być może wynikało to z przyczyn zarówno duchowych jak i podjęcia wysiłku fizycznego, zatem zwykłej aktywności ruchowej. Dla wielu osób modlitwa błagalna związana jest również z prośbami o odzyskanie zdrowia. 46% badanych wyraziło chęć spędzenia czasu z kimś, z jakąś inną osobą, z którą przybyło właśnie na to święte miejsce. Dla 26% wyjazd i pobyt w sanktuarium traktowany był jako swego rodzaju przygoda, coś innego co mogło uatrakcyjnić ich życie i to zarówno w wymiarze duchowym jak i turystycznym. Inne motywy miały znacznie mniejsze znaczenie. Rozrywka i zabawa ważna jest dla 10% badanych, chęć uwolnienia się od obowiązków domowych dla 26% osób, zaś uwolnienie się od obowiązków zawodowych dla 20%. Chęć zaimponowania komuśinnemu np. odbytym wyjazdem ważna była dla zaledwie 8% respondentów.

Powyższe wyniki badań pokazują, że Sanktuarium Maryjne w Licheniu jest postrzegane zarówno w wymiarze duchowym, ale również jako atrakcja turystyczna, jako miejsce, w którym można wypocząć, oczywiście łącząc odpoczynek duchowy z odprężeniem się i zwiedzaniem całego wtopionego w okoliczną przyrodę kompleksu zagospodarowanego na miarę XXI wieku i dostosowanego do potrzeb różnych osób. Wiernych, a także tych poszukujących Boga, tych zagubionych i odrzuconych, którzy szukają powrotu na łono wiary i praktyk religijnych.

W prowadzonych badaniach przebadano równą liczbę, po 50% kobiet jak i mężczyzn, jednak jak podaje ks. W. Prusowski do sanktuarium licheńskiego

częściej przybywają kobiety (71%) niż mężczyźni (23%)¹¹. Taka tendencja jest typowa dla większości sanktuariów i zgadza się z poglądem V. Turnera, który mówi, że współczesne pielgrzymowanie ma charakter wybitnie kobiecy. Do końca z taką opinią nie można się zgodzić, ale na przykładzie licheńskiego sanktuarium obserwuje się właśnie taką tendencję. Ks. W. Prusowski twierdzi, że według badań ankietowych, średnio około 85% ogólnej liczby respondentów uczestniczyło we mszy świętej¹². Podobna tendencja utrzymuje się w innych polskich sanktuariach. Zdarza się, że część osób przybywa na krótki okres czasu np. przejazdem lub przybywa jedynie w celach kulturowych.

Sanktuarium licheńskie odwiedzane jest przede wszystkim przez Polaków. Jest to typowo polskie, narodowe sanktuarium o znaczeniu ogólnokrajowym. Przybywają jednak również pątnicy z krajów ościennych np. z Litwy, z Niemiec, z Ukrainy, z Białorusi, z Czech i wielu innych krajów europejskich. Odnotowuje się również wizyty ze Stanów Zjednoczonych, a nawet z Kazachstanu, Armenii, Turcji i z krajów egzotycznych, m. in. z Ruandy i Wybrzeża Kości Słoniowej. Ruch turystyczny i pielgrzymkowy, mimo niepokojących zjawisk sekularyzacyjnych, ciągle się rozwija.

Podsumowanie

Licheń stał się w ostatnich latach jednym z najbardziej popularnych celów wyjazdów pielgrzymkowych na terenie kraju. Doskonałe położenie w centralnej Polsce sprawia, że cieszy się zainteresowaniem wiernych niemal z całego kraju. Rzeczą oczywistą jest to, że najliczniej przybywają tam pątnicy z województwa wielkopolskiego i województw ościennych. Jednak tranzytowe położenie sprawia, że często przybywają tu osoby udające się w różne zakątki Polski. Często sanktuarium licheńskie jest jednym z kilku miejsc świętych znajdujących się na trasie podróży. Dobre tranzytowe położenie sprawia, że wiele przyjazdów ma charakter jednodniowy. Zatem położenie geograficzne w znacznym stopniu determinuje ruch pielgrzymkowy i turystyczny. Uzyskiwane liczne łaski sprawiają, że Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski staje się z każdym rokiem bardziej znane, również poza granicami Polski. Mimo szerzącego się sekularyzmu i relatywizmu w różnych dziedzinach życia, propagowaniu go przez media, nie ustaje zainteresowanie praktykami pielgrzymkowymi. Wciąż rosnąca grupa pielgrzymów, wiernych, a także turystów świadczy o atrakcyjności tego miejsca i to zarówno w wymiarze duchowym jak i turystycznym. Przybywający do sanktuarium realizują zarówno potrzeby duchowe, które w tym miejscu są dominujące, ale również

¹¹ W. Prusowski (2006) *Współczesny ruch pątniczy do sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej*. „Peregrinus Cracoviensis” Zeszyt 17, s. 152.

¹² *Op. cit.*, s. 157.

ważne dla dobrego przeżycia kontaktu z sacrum potrzeby turystyczne, typowe dla innych rodzajów turystyki. Dzięki rozmachowi przestrzennemu i architektonicznemu, które wzmacniają doznania religijne i duchowe, możliwe jest kształtowanie osobowości szczególnie młodych ludzi, którzy często przybywają jako turyści, ale w ich osobowości zaznacza się ślad przemiany, który może zaprocentować nawet wiele lat po wizycie w tym świętym miejscu. Jeśli tak się stanie, to będzie pozytywny znak socjalizacji religijnej zaszczepony w Licheniu.